

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

**ISSN 978-966-493-821-8
ISSN 2226-4388
DOI: 10.31651/2226-4388-2021-30**

МОВОЗНАВЧИЙ ВІСНИК

Збірник наукових праць

ВИПУСК 30

**Виходить 2 рази на рік
Заснований у 2006 році**

ЧЕРКАСИ – 2021

**Засновник, редакція – Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького**

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації
КВ № 12092-963Р від 14.12.2006.

*Наказом МОН України № 420 від 15.04.2021 збірник наукових праць
«Мовознавчий вісник» Черкаського національного університету імені Богдана
Хмельницького включений до Переліку наукових фахових видань України
(категорія «Б»).*

У збірнику наукових праць з'ясовано актуальні проблеми історії мови, діалектології, термінології, ономастики, соціолінгвістики, граматики, лінгвостилістики, дискурсології, комунікативної лінгвістики.

Для викладачів, аспірантів і науково обдарованої молоді.

Випуск 30 збірника наукових праць «Мовознавчий вісник» рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 6 від 27 травня 2021 року).

Журнал індексований Google Scholar, Index Copernicus (ICV 2019: 60.13).

Головний редактор: Л. В. Шитик, доктор філологічних наук, професор.

Відповідальний секретар: Т. В. Щербина, кандидат філологічних наук, доцент.

Склад редакційної колегії:

Г. І. Мартинова, доктор філологічних наук, професор; М. І. Калько, доктор філологічних наук, професор; О. О. Селіванова, доктор філологічних наук, професор; П. Ю. Гриценко, доктор філологічних наук, професор; А. Золтан, доктор філологічних наук, професор (Угорщина); О. Тімко-Дітко, доктор філологічних наук, професор (Хорватія); Б. Осовський, доктор наук (Польща); Х. Бак, доктор філологічних наук, професор (Туреччина); М. Вашичек, доктор філософії (Чеська Республіка); В. Лебович, доктор філософії (Угорщина); Є. Барань, кандидат філологічних наук, доктор філософії; А. Ф. Бергсасі, доктор філософії, доцент; В. М. Мойсієнко, доктор філологічних наук, професор; О. Ю. Зелінська, доктор філологічних наук, доцент; В. В. Калько, доктор філологічних наук, доцент; М. І. Личук, доктор філологічних наук, доцент; І. А. Мельник, доктор філологічних наук, доцент; І. В. Гороф'янюк, кандидат філологічних наук, доцент; В. В. Денисюк, кандидат філологічних наук, доцент; С. Є. Ігнат'єва, кандидат філологічних наук, доцент; А. А. Таран, кандидат філологічних наук, доцент.

За дотримання права інтелектуальної власності, достовірність матеріалів та обґрунтування висновків відповідають автори.

Адреса редакційної колегії:

18000, м. Черкаси, бульвар Шевченка, 81,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
кафедра українського мовознавства і прикладної лінгвістики. Тел. (0472) 355396
web-сайт: <http://ling-ejournal.cdu.edu.ua>
e-mail: movoznavchy_visnyk_chnu@ukr.net

© Авторські тексти, 2021

Founder, editorial board – Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

Certificate of state registration of printed mass media KB № 12092-963P dated 14.12.2006.

By the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 420 from 15.04.2021 the collection of scientific works “Linguistic Bulletin” of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy is included in the List of Scientific Professional Journals of Ukraine (category “B”).

The collection of scientific works clarifies the current issues of the history of language, dialectology, terminology, onomastics, sociolinguistics, grammar, linguistic stylistics, discourse, communicative linguistics.

For teachers, graduate students and scientifically gifted youth.

The 30th issue of the collection of scientific works “Linguistic Bulletin” is recommended for publication and distribution via the Internet by the Academic Council of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy (Protocol № 6 of May 27, 2021).

The journal is indexed by Google Scholar, Index Copernicus (ICV 2019: 60.13).

Editor-in-Chief: *L. V. Shytyk*, Doctor of Philological Sciences, Professor.

Executive Secretary: *T. V. Shcherbyna*, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor.

The composition of the editorial board:

H. I. Martynova, Doctor of Philological Sciences, Professor; *M. I. Kalko*, Doctor of Philological Sciences, Professor; *O. O. Selivanova*, Doctor of Philological Sciences, Professor; *P. Yu. Hrytsenko*, Doctor of Philological Sciences, Professor; *A. Zoltan*, Doctor of Philological Sciences, Professor (Hungary); *O. Timko-Ditko*, Doctor of Philological Sciences, Professor (Croatia); *B. Osowsks*, Doctor of Science (Poland); *H. Bak*, Doctor of Philological Sciences, Professor (Turkey); *M. Vasicek*, Doctor of Philosophy (Czech Republic); *V. Lebovics*, Doctor of Philosophy (Hungary); *E. Barany*, Candidate of Philological Sciences, Doctor of Philosophy; *A. F. Beregszaszi*, Doctor of Philosophy, Associate Professor; *V. M. Moisiienko*, Doctor of Philological Sciences, Professor; *O. Yu. Zelins'ka*, Doctor of Philological Sciences, Associate Professor; *V. V. Kalko*, Doctor of Philological Sciences, Associate Professor; *M. I. Lychuk*, Doctor of Philological Sciences, Associate Professor; *I. A. Melnyk*, Doctor of Philological Sciences, Associate Professor; *I. V. Gorofyanyuk*, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor; *V. V. Denysiuk*, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor; *S. E. Ihnatieva*, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor; *A. A. Taran*, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor.

The authors are responsible for the observance of intellectual property rights, authenticity of materials and substantiation of conclusions.

Editorial Board Address:

18000, Cherkasy, Shevchenko Boulevard, 81,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
Department of Ukrainian Linguistics and Applied Linguistics. Ph. (0472) 355396
Website: <http://ling-ejournal.cdu.edu.ua>
e-mail: movoznavchyi_visnyk_chnu@ukr.net

© Author's texts, 2021

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ МОВИ. ТЕРМІНОЛОГІЯ

Зелінська О. Ю. ТАКТИКА СОЛІДАРИЗАЦІЇ В РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКОНАННЯ В ПРОПОВІДНИЦЬКОМУ ДИСКУРСІ.....	6
Денисюк В. В. ФРАЗЕОЛОГІЯ ЩОДЕННИКОВОГО ДИСКУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХVІІІ СТ.....	14
Ивасюк О. В. ТЕРМИН <i>ГНЕЗДО</i> КАК СИСТЕМАТИЗИРУЮЩАЯ ЕДИНИЦА ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО МЕТАЯЗЫКА.....	24

ДІАЛЕКТОЛОГІЯ. СОЦІОЛІНГВІСТИКА

Мартинова Г. І.; Щербина Т. В. НОМІНАЦІЯ ФІЗИЧНИХ І ФІЗІОЛОГІЧНИХ СТАНІВ ЛЮДИНИ В СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКИХ ГОВІРКАХ	33
Тищенко Т. М. АНАЛІТИЧНІ НОМІНАЦІЇ В СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ.....	43
Бобер Т. Б. НАЗВИ ВЗУТТЯ В СУЧАСНИХ СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКИХ ГОВІРКАХ.....	50
Кисляк Л. Н. СТАТИЧНЕ І ДИНАМІЧНЕ В ГОВІРКАХ НАДВІРНЯНСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	60
Газдаг Вільмош ВПЛИВ АРМІЙСЬКОЇ СЛУЖБИ НА МОВОВЖИВАННЯ ЗАКАРПАТСЬКИХ УГОРЦІВ-ЧОЛОВІКІВ.....	68

ГРАМАТИКА. ЛІНГВОСТИЛІСТИКА

Мельник І. А. СЕМАНТИЧНА СПЕЦИФІКА І ФОРМАЛЬНО-СИНТАКСИЧНІ ПОЗИЦІЇ ПРИКМЕТНИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ НАДІЇ ГУМЕНЮК «ВЕРЕСОВІ МЕДИ», «ДОЖИТИ ДО ВЕСНИ»).....	78
Zelena I. O. LEXICAL AND SEMANTIC FEATURES OF MODERN ENGLISH TEXTS OF PUBLICISTIC STYLE.....	87
Лонська Л. І. АСИНДЕТОН ЯК ОДИНИЦЯ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ	93
(НА МАТЕРІАЛІ «КОБЗАРЯ» ТАРАСА ШЕВЧЕНКА)	
Горобець Р. І. КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНА СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОДНОСКЛАДНИХ ОЗНАЧЕНО-ОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ У МОВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ ДЛЯ ДІТЕЙ.....	98
Маслюк Н. В. СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ФУНКЦІЇ СИНКРЕТИЧНИХ СУРЯДНО-ПІДРЯДНИХ СПОЛУЧНИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ В. ШЕВЧУКА).....	105

ДИСКУРСОЛОГІЯ. КОМУНІКАТИВНА ЛІНГВІСТИКА. ОНОМАСТИКА

Калько В. В. УКРАЇНСЬКІ АНТИПАРЕМІЇ: ПРИЧИНИ ПОЯВИ.....	114
Овсієнко Л. О., Кодола М. В. ФЕНОМЕН МОЛОДІЖНОГО СПІЛКУВАННЯ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ (НА ПРИКЛАДІ МОВИ VONG).....	122
Мосейчук Т. В. ЯЗЫКОВОЙ ПОРТРЕТ ЛИЧНОСТИ В ПРОСТРАНСТВЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА: РОЛЬ ВЕРБАЛИЗАЦИИ НЕВЕРБАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА КОММУНИКАЦИИ.....	128
Стройкова С. А., Салогор Н. В. МОТИВАЦІЙНІ ТИПИ НІМЕЦЬКИХ ГАСТРОНІМІВ.....	136

АНАЛІТИЧНІ НОМІНАЦІЇ В СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ
Т. М. Тищенко, кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри
української мови та методики її навчання
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(Умань, Україна)
e-mail: ttm1609@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1601-2543

У статті проаналізовано аналітичну номінацію, зафіксовану в рукописних та друкованих словниках зі східноподільського ареалу української мови, що репрезентують тематичні групи лексики (ТГЛ) бджільництва, рибальства, тваринництва та родильного обряду. Зауважено, що найбільше аналітичних номенів є в структурі ТГЛ бджільництва та родильного обряду. Відзначено, що найбільш функційно активними аналітичними номінаціями в усіх досліджуваних групах лексики є атрибутивні узгоджені словосполучення, побудовані за моделлю «іменник + прикметник (дієприкметник)». Стрижневим словом у таких номінаціях зазвичай є архілексеми тематичної чи лексико-семантичної груп, зокрема «риба», «тварина», «бджола», «дитина», «жінка». Малопродуктивні узгоджені атрибутивні прийменникові та безприйменникові словосполучення. Виявлено, що аналітичні номінації стають твірними для складних назв та монолексем.

Ключові слова: східноподільські говірки, номінаційні процеси, аналітична номінація, складені назви, тематична група лексики, лексико-семантична група.

Актуальність. Вивчення номінаційних процесів у говірках є однією з важливих проблем сучасної діалектології, оскільки лексичний склад зберігає багато цінної інформації про навколишній світ, про мовлення носіїв говірки й про особливості постання тієї чи тієї назви. Дослідники тематичних груп лексики різних діалектів описують її склад, принципи та способи номінації, аналізують просторову поведінку. Уже маємо системні дослідження лексики східноподільських говірок, зокрема вивчено структурну організацію найменувань одягу, взуття і прикрас [1], традиційного будівництва [10], харчування [8], рибальства (Тищенко 3), родильної обрядовості [12; 14], бджільництва [13]. Частина східноподільських говірок представлена в дослідженнях побутової лексики Правобережної Черкащини [6], сільськогосподарської лексики подільсько-середньонадніпрянської межі; окремі східноподільські говірки ввійшли до мережі обстеження дослідниць Т. В. Щербини [17], І. В. Гороф'янюк [2]. Проте потребують ґрунтовного вивчення особливості аналітичної номінації в різних тематичних групах лексики в східноподільських говірках та її відношення до однослівної номінації, що й визначає актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення наукових праць про номінаційні процеси в говірках української мови дало змогу виявити загальні підходи до інтерпретації їх протікання й результатів. Дослідники діалектної лексики в різних ареалах так чи інакше структурують назви на однослівні, багатослівні, пропозитивні [1; 2; 3; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15]. Окремо аналітичній номінації в різних групах лексики присвячено праці Я. В. Закревської [4], В. В. Леснової [5], Т. В. Щербини [18].

Мета нашого дослідження – виявити складені номінації, зафіксовані в словниках говірок східноподільського ареалу, визначити їхні мотиваційні моделі й простежити зв'язки з однослівними номенами.

Матеріали й методи. Джерелом дослідження стали авторські словники: друковані «Лексика бджільництва говірок Східного Поділля», «Східноподільський родильний обряд: лексикографічний та текстовий описи» та рукописні «Лексика рибальства в говірках Східного Поділля», «Лексика тваринництва в говірках Східного Поділля». Вивчення особливостей утворення та функціонування моделей складених номінацій у

різних тематичних групах лексики східноподільського ареалу української мови стало можливим завдяки використанню описового та зіставного методів дослідження діалектного матеріалу.

Результати дослідження та їх обговорення. У східноподільських говірках поширеною є аналітична номінація, побудована за моделями підрядної залежності компонентів – узгодження, керування, прилягання.

У кожній ТГЛ виявлено продуктивні та малопродуктивні моделі. Найбільш функційно активною аналітичною номінацією в усіх досліджуваних групах лексики є атрибутивні узгоджені словосполучення, побудовані за моделлю «іменник + прикметник (дієприкметник)». Стрижневим словом у такій номінації зазвичай є архілексема тематичної чи лексико-семантичної груп, зокрема в ТГЛ бджільництва це лексеми *бджола, матка, вулик, мед, рій*; рибальства – *риба, вудка*; родильного обряду – *дитина, мати, жінка, куми*; тваринництва – *тварина* (видові назви). Найбільше таких аналітичних номінацій виявлено в ТГЛ бджільництва та родильного обряду, найменше – у ТГЛ рибальства та тваринництва.

Для кожної лексико-семантичної групи в межах тематичної визначальними є власні диференційні ознаки, які впливають на структуру й семантику аналітичної номінації та її кількість. Наприклад, у тематичній групі бджільництва на позначення *бджоли* зафіксовано 27 аналітичних номенів, утворених за моделлю «іменник + прикметник», які репрезентують такі диференційні ознаки: 1) 'функції': *бджола до'маши'на*, ~ *внутр'івул'і'кова*, ~ *'вуликова*, ~ *гос'подарс'ка*, ~ *не'л'отна*, ~ *хаз'аїс'ка*, ~ *хатн'а* 'бджола, яка господарює у вулику', ~ *л'отна*, ~ *медо'ва*, ~ *медоз'бірна*, ~ *медо'носна*, ~ *пол'ова*, ~ *ро'боча*, ~ *нос'ова*, ~ *ро'боча*, ~ *труд'ашча*, ~ *прац'овита* 'бджола, яка літає за взятком', ~ *сторожо'ва* 'бджола, яка охороняє вулик від злодійок', ~ *ройо'ва*, ~ *дал'на* 'бджола, яка літає на розвідку'; 2) 'вид': *бджоли кау'каз'кі*, ~ *дик'і*, ~ *прос'ті*, ~ *оди'ноч'ні*, ~ *степо'ві*; 3) 'вік': *бджола моло'да* 'бджола, яка працює у вулику', ~ *піз'на* 'бджола з останнього рою', ~ *ста'ра* 'робоча бджола, яка носить мед до вулика'. Інколи семи 'вік' і 'господарські функції' поєднані в одній номінації – *бджола моло'да* 'робоча бджола, яка працює у вулику', *бджола ста'ра* 'робоча бджола, яка літає за взятком', 'бджола, яка веде розвідувальну роботу'.

У ТГЛ родильного обряду на позначення дитини виявлено 52 номенів, що є атрибутивними узгодженими словосполученнями. Для цієї ЛСГ диференційними ознаками є: 1) 'вік': *ди'тина годо'вала* 'дитина, яка має рік від роду', ~ *двох'міс'ачна*, ~ *дву'міс'ашна* 'дитина двох місяців', ~ *ма'лен'ка* 'новонароджена дитина', 'дитина протягом першого року життя', ~ *м'іс'ачна* 'дитина, яка має один місяць від народження', ~ *тр'ох'міс'ачна*, ~ *тр'ох'міс'ашна* 'дитина у віці трьох місяців', ~ *ше'стим'іс'ачна* 'дитина у віці шести місяців', ~ *циц'ко'ва* 'дитина, яку мати ще годує грудьми', ~ *р'іч'на* 'дитина, якій виповнився рік'; 2) 'зовнішні ознаки': ~ *воло'хата* 'дитина, яка має по тілу багато волосся', ~ *п'равил'на* 'дитина, яка більше роботи виконує правою рукою', ~ *ра'ба* 'дитина з плямами по шкірі'; 3) 'внутрішні риси': *ди'тина ве'ре'длива*, *мо'рочлива* 'дитина, яка часто капризує без причин', ~ *заверн'ена*, ~ *за'верн'ана* 'дитина, яку почали годувати грудьми знову після того, як залучили, і яка своїм поглядом приносить людям шкоду', ~ *л'акана* 'дитина, яка всього боїться', ~ *нап'расна* 'дитина, яка все просить', ~ *не'наситна* 'дитина, до всього жадібна', ~ *ни'при'ятна* 'дитина, яка робить шкоду'; 4) 'ступінь спорідненості': ~ *при'йомна*, ~ *уси'ноўлина*, ~ *уси'ноўле'на*, ~ *уси'ноўл'ана*, ~ *не'р'ідна*, ~ *патро'натна*, ~ *п'рийн'ата*, ~ *при'йомна* 'дитина, взята на виховання з будинку маляти, інтернату', ~ *на'гул'ана*, ~ *не'ўш'л'убна* 'дитина, народжена поза шлюбом'; 5) 'спосіб вигодовування': ~ *груд'на*, ~ *здо'рова*, ~ *к'репка*, ~ *мо'лочна*, ~ *насто'йашча*, ~ *слаўна*, ~ *ма'мина*, ~ *циц'ко'ва* 'дитина, вигодована материнським молоком', ~ *іс'куствин.а*, ~ *квачо'ва*, ~ *штучна*, ~ *не'мо'лочна* 'дитина, вигодована штучним харчем'; 6) 'час появи в сім'ї': ~ *наї'менша*, ~ *ос'тан'а* 'найменша дитина в сім'ї', ~ *наїс'тарша*, ~

¹перва, ~ ¹перша, ~ ^старша ‘перша дитина в сім’ї’; 7) ‘час народження’: ~ не^ндо^носана ‘дитина, народжена раніше терміну’.

Зі збільшенням диференційних ознак, імовірно, у тематичних групах збільшується й кількість аналітичних номенів, які відображають ці ознаки, що свідчить про спостережливість, образну уяву мовців та повноту питальника дослідника.

Менш продуктивною є аналітична номінація, що являє собою приименниково-відмінкову конструкцію, утворену за моделлю «іменник (загальна назва) + приименник + іменник»: ¹пал’ц’і на ¹личков’і ‘вроджена пляма на лиці у вигляді пальців’, ^солома в’ід^н сви^ней, ^солома с поро^с’ати ‘солосома з-під поросяти, яку використовують в обрядодіях, щоб заспокоїти дитину, яка довго не засинає’, ^кл’ітка дл’а ¹матки ‘обтягнутий тканиною кошик чи коробка з вентиляційною сіточкою для збирання рою, що вилетів із вулика’, ^р’ї без ¹матки ‘рій, який залишився без матки’, ^н’їж дл’а вош^чини ‘пасічницький ніж у формі лопатки з лезом з обох боків для очищення вощини’, ^їят’ір с ^крилами ‘рибальська снасть ускладненої конфігурації у формі натягнутої на кілька дерев’яних обручів сітки’, ^мед і^с:онашника ‘мед із квітів соняшника’, ^мед із ^липи ‘мед із квітів липи’, ^вулик із рого^зи ‘вулик, виплетений із рогози’, ^воско^топка на ^пру ‘пристрій для добування воску на пару’, ^риба за к’іло ‘риба, розмір якої відповідає стандартам, а тому вилов її дозволений’, ^риба на до^лошку ‘недомірки, лов яких заборонений’. Дослідники інших тематичних груп лексики також називають таку аналітичну номінацію менш уживаною в говірках [18, с. 104].

Аналітичні назви, що становлять безприименникові атрибутивні словосполучення (тип зв’язку – керування), у східноpodільських говірках репрезентовані такими одиницями: ^посаг ди^тини ‘приготовлені пелюшки, одяг для новонародженого’, ^пїят’но по^жара ‘вроджена пляма темно-червоного чи синього кольору на тілі людини, появу якої пов’язують із тим, що вагітна дивилася на пожежу і з переляку взялася за своє тіло’, ^св’ато ^Шул’ака ‘свято, на яке йшли на цвинтар провідувати мертвонароджених дітей’, ^н’їж ^пас’ічника ‘пасічницький ніж у формі лопатки з лезом з обох боків для очищення вощини’, ^л’аиш с^ередн’ої ва^ги ‘молодий лящ вагою до кілограма’.

У досліджуваних говірках відзначено декілька номінацій, утворених за моделлю «іменник + прислівник», зокрема ^ва^г:ітна не^ндуже, ^ва^г:ітна т^рошки ‘жінка з вагітністю першого триместру’, ^берем’ін:а к^репко ‘вагітна на великому терміні’, що, очевидно, постали з ускладнених номінацій ^ж:інка ^ва^г:ітна не^ндуже, ^ж:інка ^ва^г:ітна т^рошки. Лексему ^ж:інка через її семантичну надлишковість у цій конструкції опущено, атрибутив ^ва^г:ітна субстантивований.

У східноpodільських говірках зафіксовано явища семантичної компресії, вираженої в згортанні атрибутивного узгодженого словосполучення до одного субстантивованого атрибутива. Наприклад, ^матка т^рутнева ‘матка, яка відкладає незапліднені яйця’ → ^трут’нева ‘тс’, ^брачний об’л’іт ‘політ матки перед заплідненням’ → ^брачне ‘тс’, ^ж:інка ^ва^г:ітна ‘вагітна’ → ^ва^г:ітна ‘тс’, ^ж:інка би^ез’д’ітна, ^ж:інка би^ез’д’етна ‘жінка, яка не має дітей’ → ^бе^нз’д’ітна ‘тс’, ^ди^тина д’вох^м:іс’ачна, ^ди^т’а дву^м:іс’ашне ‘дитина віком два місяці від народження’ → ^двох^м:іс’ашне ‘тс’.

Спостережено, що інколи такий субстантивований атрибутив може бути частиною словотвірного ланцюга, який завершується універбом, наприклад: ^ди^тина за^вернута ‘дитина, яку почали годувати грудьми знову після того, як залучили, і яка своїм поглядом приносить людям шкоду’ → ^за^вернуте ‘тс’ → ^заве^нрток, ^заве^нртин ‘тс’.

Більшість дослідників дотримується думки, що внаслідок універбізації словосполучень, тобто через їхню смислову конденсацію, виникають вторинні утворення – однослівні назви [4, с. 48]. Це підтверджує й наш матеріал. Твірними основами для універбів є складені номінації, оскільки однослівних назв – субстантивованих атрибутивів – у досліджуваних говірках не зафіксовано.

Універби виявлено в усіх аналізованих ТГЛ. Твірними для цих найменувань є атрибутивні узгоджені та неузгоджені словосполучення, утворені за моделями:

1) «іменник + прикметник»: *молоко* ¹кисле → *кисл'ак*, *курчата* ¹п'із'н'і → *п'із'н'а'ки*, *окун* ¹морс'кий → *мо'р'ак*, *гн'ідий к'ін* → *гн'і'дак*, *короп* ¹простий → *прост'ак*, *йайце св'іже* → *св'і'жак*, *бичок* ¹р'ічний → *р'іч'н'ак* 'річний бичок', *молоко* ¹прот'але, *молоко* ¹прот'ате → *прот'ак* 'несвіже молоко, *худоба* ¹дохла → *дохл'а'ки*, *худоба* ¹здохла → *здохл'ака* 'худоба, яка здохла'; *риба* ¹пухла → *пухл'ак*, *сало* ¹нутране, ~ *нутр'а'не* → *нутр'ак*, *нутрак* 'сало із нутра свині', *вулик* ¹бортовий → *борт'ак* 'рамковий вулик';

2) «іменник + дієприкметник»: *худоба* ¹здохла → *здохл'ака* 'худоба, яка здохла';

3) «іменник + неузгоджене означення, виражене формою непрямого відмінка іменника»: *вулик* ¹у дупл'і → *дупл'ак*, *вулик* ¹із соломі → *сол'омл'аник*;

4) «іменник + порядковий числівник»: *мед* ¹перший → *пе^нр'вак*, *р'ї* ¹перший → *пе^нр'шак*, *р'ї* ¹другий → *дру^нгак*, *їто* ¹рак.

Такі універби в східноpodільських говірках утворені за загальними моделями: з усіченням основи означального слова: *качур* ¹нас'ін'евий, ~ *нас'ін'овий*, ~ *нас'ін'овий* → *на'с'ін:ик*, *с'ін:ик* 'качур, залишений на насіння'; без усічення основи означального слова: *качур* ¹с'іме^н:и ї, ~ *с'іме^н:иї*, ~ *с'іми^н:иї* → *с'ім'ін':ик* 'качур, залишений на насіння', *свинка* ¹ре^монтна → *ремка* 'свиня до року'; *корова* ¹мимче^на → *мимка* 'корова з однією зіпсованою дійкою'; *риба* ¹дон:а → *донка* 'риба, яка водиться в нижній частині водойми'; *риба* ¹ве^рхо'водна → *ве^рхо'вод^нка* 'риба, яка водиться у верхній частині водойми'; *курчата* ¹жниво'в'і → *жнивови'ки*; *курчата* ¹п'іт'копн'і → *п'ід^нкопники*, *п'ід'к'інники*; *курчата* ¹п'із'н'і → *п'із'н'а'ки* 'курчата, пташата, що виводяться в жнива'; *коро'ви* ¹ї ¹запуску → *запусн'і'ки* 'стадо тільних корів, яких через це вже не доять'. Спостережено, що під час універбаційних процесів у говірці поширена зміна граматичного роду деривата порівняно з головним словом твірного словосполучення; це характерна риса української мови: *обруч'алка* 'обручальне кільце', *вилив'ок* 'пташине яйце, знесене в м'якій оболонці без шкаралупи', *ш'тучник* 'дитина, вигодувана штучним кормом', *при'ємн'ік* 'дитина, узята на виховання з будинку маляти, інтернату', *д'ї'ниц'а* 'відро, у яке постійно доять корів, овець', *кисл'ак*, *прот'ак* 'кисле молоко', *пухл'ак* 'риба дохла', *нутр'ак* 'сало нутряне', *вос'мак* 'восьмимісячне дитя'. Зрідка в говірці зафіксовано зміну граматичного числа дериватів: *рог'ач'і* 'рогата худоба (корови, кози, бики, воли)' [16].

Я. В. Закревська зауважувала, що «явище смислової конденсації словосполучень в однослівні назви, яке належить до інновацій і небезпідставно вважається специфічною особливістю уснорозмовного стилю сучасної, певною мірою й діалектної мови, було властиве різним історичним періодам як української, так і інших слов'янських мов» [4, с. 54]. Виникнення однослівної назви зі словосполучень має загальний характер, проте дослідниця зауважує, що «не можна заперечувати і зворотного процесу – первісного існування однослівної назви й пізнішої назви-словосполучення як пояснення чи уточнення однослівної назви, що може бути зумовлена причинами лінгвістичного та екстралінгвістичного характеру» [4, с. 54]. Отже, існує двосторонній словотвірний зв'язок складеної номінації та універбів.

Спостереження за репрезентантами різних тематичних груп дає змогу встановити спільні моделі мотивації, прогнозувати розвиток семантичної структури, виявляти полісемічні назви, установлювати походження мононазв. Прикладом може слугувати однослівна номінація *й'а'л'ї'юка*, *й'ало'юка* зі значенням 'жінка, яка не має дітей' та *й'а'л'ї'юка*, *й'ало'юка* 'корова, яка ні разу не телілася', 'корова, яка лише раз дала приплід'. На перший погляд, лексема *й'а'л'ї'юка*, *й'ало'юка* на позначення жінки, яка не має дітей, може видатися такою, що утворена внаслідок семантичної трансформації. Проте в досліджуваних говірках зафіксовано аналітичний номен *ж'інка* *й'алова* 'жінка, яка не має дітей' та лексеми *й'алова* 'тс', *й'а'л'ї'юка*, *й'ало'юка* 'тс'. Можемо припустити, що лексема *й'алова* лише на першому етапі утворення аналітичної номінації була втягнута в ТГЛ родильного обряду з ТГЛ тваринництва, що засвідчує словотвірний ланцюжок.

Складені назви є підґрунтям для утворення складних номінацій, яких, порівняно з першими, небагато в східноpodільських говірках. Складні слова, похідні від підрядних словосполучень, представлені назвами, у яких поєднано прикладку й означуване слово, наприклад, *матка трутова* → *матка-трут'їука* 'робоча бджола, яка відкладає незапліднені яйця', *бджоли одиначні* → *бджоли-одиначки* 'дикі бджоли, які живуть у лісі чи в землі'. Відзначено випадки складання основ аналітичної номінації за допомогою інтерфіксів: *рамка сотова* → *соторамка* 'вощана основа стільника, у якій немає меду', *с'їм'їа бджолина* → *бджолос'їм'їа* 'всі бджоли у вулику з однією маткою'.

Перевагу складених назв над складними в говірках середньонадніпряньсько-степового порубіжжя спостерегла Т. В. Щербина, зауваживши, що складних назв одягу і взуття в тематичній групі небагато, а відмінність між ними дослідниця вбачає в тому, що «складені найменування й однослівні мають те саме номінативне навантаження, однак назва-словосполучення є ще й носієм синтаксичних відношень» [18, с. 102].

Висновки й перспективи. У східноpodільських говірках аналітичні назви представлені підрядними словосполученнями. У кожній із досліджуваних ТГЛ виявлено тенденцію до утворення назв-словосполучень від номенів, що позначають родові поняття. Аналітичні найменування репрезентовано здебільшого двослівними атрибутивними словосполученнями. Найбільш функційно активні безприйменникові конструкції, зокрема атрибутивні словосполучення (тип зв'язку – узгодження), побудовані за схемою «прикметник (дієприкметник) + іменник-загальна назва реалії», де прикметник чи дієприкметник виражають різні диференційні ознаки. Менш поширені атрибутивні словосполучення (тип зв'язку – керування), утворені за моделями «іменник + іменник» та «іменник + прийменник + іменник». На такі аналітичні номінації звертають увагу дослідники лексики інших діалектних зон, що засвідчує їхній загальноукраїнський контекст. Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні механізмів утворення складеної номінації в інших тематичних групах лексики східноpodільських говірок.

Список використаної літератури

1. Березовська Г. Г. Структурна організація та географія назв традиційного одягу та прикрас у східноpodільських говірках : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Національна академія наук України. Київ, 2011. 393 с.
2. Гороф'янюк І. В. Ботанічна лексика центральноpodільських говірок: структурна організація та ареалогія / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Вінниця : ТОВ «Твори», 2020. 632 с.
3. Гримашевич Г. І. Номінація одягу та взуття в середньоподільському діалекті : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Національна академія наук України. Київ, 2003. 532 с.
4. Закревська Я. В. Одночленні і двочленні дублетні назви в діалектах української мови. *Мовознавство*. 1979. № 6. С. 48–54.
5. Леснова В. Словосполучення, компаративи та паремії як засоби вираження оцінки людини (на матеріалі «Лексикону львівського»). *До глибини сутності мови* : збірник наукових праць на пошану професора Миколи Лесюка. Івано-Франківськ, 2020. С. 211–215.
6. Мартинова Г. І. Лінгвістична географія правобережної Черкащини : монографія. Черкаси : Відлуння – Плюс, 2000. 265 с.
7. Омельковець Р. С. Номінація лікарських рослин в українському західноpodільському говорі : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Національна академія наук України. Київ, 2004. 480 с.
8. Осирко О. П. Назви їжі та напоїв у східноpodільських говірках : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2019. 424 с.
9. Поїстогова М. В. Номінаційні процеси в ботанічній лексиці східноpodільських говірок : автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. Київ, 2005. 23 с.
10. Поліщук Л. Б. Структурна організація та географія назв традиційного будівництва в східноpodільських говірках : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Донецький нац. ун-т. Донецьк ; Вінниця, 2015. 424 с.
11. Скорофатова А. О. Ономасіологія та лінгвогеографія фітономенів в українських східнослобожанських говірках : монографія. Луганськ : Елтон-2, 2009. 369 с.
12. Тищенко Т. М. Номінація жінок у родинному обряді Східного Поділля. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 8. Філологічні науки (Мовознавство і літературознавство)* : зб. наук. праць / за ред. академіка Л. І. Мацько. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 2. С. 211–217.

13. Тищенко Т. М. Номінація меду в говірках східного Поділля. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2008. Вип. 2. С. 195–197.
14. Тищенко Т. М. Способи номінації в тематичній групі лексики родильного обряду в східноподільських говірках. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8207/1/Tyshchenko_Sposoby_nominacii.pdf.
15. Тищенко Т. М. Способи номінації у тваринницькій лексиці східноподільських говірок української мови. *Філологічний часопис*. 2016. Вип. 1 (7). С. 59–69.
16. Тищенко Т. М. Явища універбації в лексиці східноподільського ареалу. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Філологія (мовознавство)*. 2012. Вип. 16. С. 325–330.
17. Щербина Т. В. Середньонадніпрянсько-степове діалектне порубіжжя у світлі ізоглос : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. Київ, 2003. 21 с.
18. Щербина Т. В. Складні й складені назви в говірках середньонадніпрянсько-степового порубіжжя. *Мовознавчий вісник: зб. наук. пр. / відп. ред. Г. І. Мартинова*. Черкаси, 2010. Вип. 10. С. 101–105.

Список використаних джерел

1. Тищенко Т. Східноподільський родильний обряд: лексикографічний і текстовий описи : навч. посіб. Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. 382 с.
2. Тищенко Т. М. Лексика бджільництва Східного Поділля. Умань : РВЦ «Софія», 2008. 88 с.
3. Тищенко Т. М. Рибальська лексика східноподільських говірок. *Студії з діалектології. Матеріали і дослідження / відп. ред. П. Ю. Гриценко*. Вип. 1. Київ : КММ, 2017. С. 210–227.

References

1. Berezovska, H. H. (2011). Strukturna orhanizatsiia ta heohrafiia nazv tradytsiinoho odiahu ta prykras u skhidnopodilskykh hovirkakh [Structural organization and geography of names of traditional clothes and ornaments in East Podolia dialects]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Kyiv, 22 (in Ukr.).
2. Horofianiuk, I. V. (2020). Botanichna leksyka tsentralnopodilskykh hovirok: strukturna orhanizatsiia ta arealohiia [Botanical vocabulary of Central Podolia dialects: structural organization and areology]. Vinnytsia, 632 (in Ukr.).
3. Hrymashevych, H. I. (2003). Nominatsiia odiahu ta vzuttia v serednopoliskomu dialekti [Nomination of clothes and shoes in the Middle Polish dialect]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Kyiv, 22 (in Ukr.).
4. Zakrevska, Ya. V. (1979). Odnochlenni i dvochlenni dubletni nazvy v dialektakh ukrainskoi movy [One-membered and two-membered doublet names in dialects of the Ukrainian language]. In : *Movoznavstvo [Linguistics]*, 6, 48–54 (in Ukr.).
5. Liesnova, V. V. (2020). Slovospoluchennia, komparatyvy ta paremii yak zasoby vyrazhennia otsinky liudyny (na materialy «Leksykonu Lvivskoho») [Phrases, comparatives and paremias as a means of expressing human evaluation (on the material of the «Lviv Lexicon»)]. In : *Do hlybyny sutnosti movy [To the depth essence of language]*. Ivano-Frankivsk, 211–215 (in Ukr.).
6. Martynova, H. I. (2000). Lihvistychna heohrafiia pravoberezhnoi Cherkashchyny [Linguistic geography of the right-bank Cherkasy region]. Cherkasy, 265 (in Ukr.).
7. Omelkovets, R. S. (2004). Nominatsiia likarskykh roslyn v ukrainskomu zakhidnopoliskomu hovori [Nomination of medicinal plants in the Ukrainian West Polish dialect]. PhD dissertation (Ukrainian language). Kyiv, 480 (in Ukr.).
8. Oskyrko, O. P. (2019). Nazvy yizhi ta napoiv u skhidnopodilskykh hovirkakh [Names of food and drinks in East Podolia dialects]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Cherkasy, 22 (in Ukr.).
9. Poistohova, M. V. (2005). Nominatsiini protsesy v botanichnii leksytsii skhidnopolilskykh hovirok [Nomination processes in the botanical vocabulary of East Polish dialects]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Kyiv, 23 (in Ukr.).
10. Polishchuk, L. B. (2015). Strukturna orhanizatsiia ta heohrafiia nazv tradytsiinoho budivnytstva v skhidnopodilskykh hovirkakh [Structural organization and geography of names of traditional construction in East Podolia dialects]. PhD dissertation (Ukrainian language). Donetsk; Vinnytsia, 424 (in Ukr.).
11. Skorofatova, A. O. (2009). Onomasiolohiia ta lihvoheohrafiia fitonomeniv v ukrainskykh skhidnoslobozhanskykh hovirok [Onomasiology and linguogeography of phytonomes in Ukrainian East Slobozhan dialects]. Luhansk, 369 (in Ukr.).
12. Tyshchenko, T. M. (2009). Nominatsiia zhinok u rodylnomu obriadi Skhidnoho Podillia [Nomination of women in the maternity rite of Eastern Podillia]. In : *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Seriia № 8. Filolohichni nauky (Movoznavstvo i literaturoznavstvo) [Scientific journal of NPU of M. P. Dragomanov. S. № 8. Philological Sciences (Linguistics and Literary Studies)]*. Kyiv, 2, 211–217 (in Ukr.).
13. Tyshchenko, T. M. (2008). Nominatsiia medu v hovirkakh skhidnoho Podillia [Nomination of honey in the dialects of Eastern Podillia]. In : *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva [Modern problems of linguistics and literary criticism]*. 12, 195–197 (in Ukr.).

14. Tyshchenko, T. M. (2008). Sposoby nominatsii v tematychnii hrupi leksyky rodylnoho obriadu v skhidnopodilskykh hovirkakh [Methods of nomination in the thematic group of vocabulary of the maternity rite in Eastern Podil dictionaries]. Retrieved from https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8207/1/Tyshchenko_Sposoby_nominacii.pdf. (in Ukr.).
15. Tyshchenko, T. M. (2016). Sposoby nominatsii u tvarynnytskii leksytsi skhidnopodilskykh hovirok ukrainskoi movy [Methods of nomination in the livestock vocabulary of East Podolia dialects of the Ukrainian language]. In : *Filolohichni chasopys* [Philological journal]. 1 (7), 59–69 (in Ukr.).
16. Tyshchenko, T. M. (2012). Yavyshcha univerbatsii v leksytsi skhidnopodilskoho arealu [Phenomena of univerbation in the vocabulary of the East Podolia area]. In : *Naukovi zapysky. Seriia : Filolohiia (movoznavstvo)* [Scientific notes. Series philology (linguistic)]. 16, 325–330 (in Ukr.).
17. Shcherbyna, T. V. (2003). Serednonaddnypriansko-stepove dialektne porubizhzhia u svitli izohlos [Middle Dnieper-steppe dialect border in the light isoglosse]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Kyiv, 21 (in Ukr.).
18. Shcherbyna, T. V. (2010). Skladni i skladeni nazvy v hovirkakh serednonaddnypriansko-stepovoho porubizhzhia [Complex and compound names in the dialects of the Middle Dnieper-steppe border]. In : *Movoznavchyi visnyk* [Linguistic bulletin]. Cherkasy, 10, 101–105 (in Ukr.).

T. M. TYSHCHENKO. ANALYTICAL NOMINATIONS IN EASTERN PODILLYA DIALECTS

Summary. Introduction. *The study of nomination processes in dialects is one of the important problems of modern dialectology. The analysis of scientific works on nomination processes in the dialects of the Ukrainian language made it possible to identify general approaches to the interpretation of their course and results.*

Purpose. *The purpose of the research is to identify the composite nominations recorded in the dictionaries of the dialects of the Eastern Podillya area, to determine their motivational models and connections with one-word nouns.*

Methods. *The use of comparative and descriptive methods makes it possible to trace the contents of different thematic groups of vocabulary with a composite nomination, to determine the structural and semantic models characteristic of each of the analyzed groups.*

Results. *The article analyzes the author's printed «Vocabulary of beekeeping dialects of Eastern Podillya», «Eastern Podillya maternity rite: lexicographic and textual descriptions» and manuscript dictionaries «Vocabulary of fishing in the dialects of Eastern Podillya», «Vocabulary of animal husbandry in the dialects of Eastern Podillya». It has been noted that in the thematic groups of vocabulary with a specific meaning there are more compound nouns than in the thematic group of ritual vocabulary, due to extralingual reality, questionnaires and methods by which dialect material was collected. It has been determined that in all the studied groups mostly the analytical nouns have been fixed that were formed according to the model «noun + adjective», in particular, to denote the archetypes fish, animal, bee, child, woman.*

Originality. *The compound nouns of thematic groups of the vocabulary of beekeeping, fishing, animal husbandry and maternity rites in the Eastern Podillya dialects, which have not been described yet, are analyzed. It has been found out that analytical nominations are a creative basis for complex names and monolexems.*

Conclusion. *It has been determined that the groups of this vocabulary are equally filled with compound nominations of different constructions. Their functioning in the dialects is due to a set of differential features. We see the prospect of the investigation in the study of the mechanisms of formation of the composite nomination in other thematic groups of the vocabulary of Eastern Podillya dialects.*

Key words: *Eastern Podillya dialects, nomination processes, compound names, compound nouns, thematic group of vocabulary, lexico-semantic group.*

Надійшла до редакції 01.02.21

Прийнято до друку 15.04.21